

Državni izpitni center

M 0 8 1 1 0 3 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SLOVENŠČINA

≡≡ Izpitna pola 1 ≡≡

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 6. maj 2008

SPLOŠNA MATURA

Popravljená moderirana različica

RAZPRAVLJALNI ESEJ

SPOPAD MED VESTJO IN ŽELJO PO OSEBNI SREČI V KRALJU NA BETAJNOVI IN FIZIKIH

V eseju je kandidat skušal

- A** predstaviti po eno dramsko osebo iz *Kralja na Betajnovi in Fizikov*, ki se v imenu vesti odreče osebni sreči;

do 4 + do 4 točke

za **predstavitvev** po ene dramske osebe iz *Kralja na Betajnovi in Fizikov*, npr.: Maks se označuje za berača in vagabunda. Študij je opustil, saj je njegov oče, prej »štacunar« in krčmar, zaradi Kantorja postal siromak. Maks je tako pristal med poraženci, izgubil je prihodnost, ljubljeno dekle pa je po Kantorjevi volji zaročeno z drugim. Mladenič se počuti kot del občestva siromakov in čuti moralno dolžnost, da v njihovem imenu postavi Kantorju »plot«. Ustaviti in kaznovati Kantorja postane smisel Maksovega življenja, njegova moralna dolžnost. Ne misli na fizično maščevanje, v Kantorju hoče zbuditi vest, hkrati pa se ves čas zaveda, kako nevarno igro igra. Strah ga je, samega sebe doživlja kot slabotneža, ki v spopadu s Kantorjem nima pravih možnosti. Je pasiven in melanholičen sanjač, a dosleden v svoji moralni odločitvi, ki je dala njegovemu življenju neki višji smisel. Johann Willhelm Möbius je pacient v zasebnem sanatoriju »Les Cerisiers«. Po poklicu je fizik, star je okoli štirideset let, poročen in oče treh otrok, a je skrb za družino prepustil ženi. Odrekel se je tudi univerzitetni karieri in denarju, se prostovoljno izločil iz sveta ter se zatekel v norišnico. Ugotovil je namreč, da bi njegova genialna odkritja lahko ogrozila človeštvo. Kljub vsemu pa v sanatoriju še naprej raziskuje. Ko njegovo moralno odločitev ogrozi ljubezen do medicinske sestre Monike, ki je bila prepričana, da je Möbius spregledani genij in da mora z njeno pomočjo svetu razkriti svoja odkritja, se fizik odloči za umor;

(Iz Kralja na Betajnovi kandidat lahko predstavi Maksa ali Hano. Neprimeren izbor pomenita Francka in Nina. Tudi izbor Kantorja je neprimeren, a če ga kandidat ustrezno predstavi, lahko dobi do 2 točki.)

8 točk

- B** poimenovati, komu skušata razložiti razloge za svojo usodno odločitev, in pojasniti, kako to odločitev utemeljujeta;

(1 + do 3 točke) +
(1 + do 3 točke)

za **navedbo**, komu skušata razložiti razloge za svojo usodno odločitev, in **pojasnilo**, kako to odločitev utemeljujeta, npr.: Maks zaupa svoja razmišljanja Francki, Kantorjevi hčeri, s katero sta se imela rada že od otroštva. Še vedno jo ljubi in Francka mu ljubezen vrača, čeprav je po očetovi volji zaročena s premožnim posestnikom Francem Bernotom. Maks ji zaupa, da ga je gnala domov maščevalnost, a ne zaradi lastne usode; razjezilo ga je Kantorjevo mogočno stopanje prek trupel. Prepričan je, da je njegova dolžnost ustaviti ga. Maks slutiti, da bo zaradi svoje moralne naloge izgubil ne le ljubezen, ampak morda tudi življenje. Francki pove, da bi jo kljub vsej ljubezni zasovražil, če zaradi nje ne bi opravil svoje moralne dolžnosti. Vedno bi čutil, da jo je kupil za svoje poštenje, to pa bi bila, po njegovih besedah, sramotna cena, nevredna obeh. Möbius pa se razkrije Newtonu in Einsteinu, ki sta oskrbovanca v isti psihiatrični ustanovi. Razmere v sanatoriju so se namreč po treh umorih usodno spremenile, saj ustanova vse bolj spominja na strogo varovani zapor. Einstein in Newton skušata zato čim hitreje izpolniti svojo nalogo. Möbiusu zaupata, da nista duševno bolna, ampak sta fizika, predstavnika dveh nasprotujočih si tajnih služb. Njuna naloga je

dokopati se do Möbiusovih spoznanj. Oba želita znanstvenika pridobiti za svojo stran in oba menita, da je kot genij splošna dobrina. Za Möbiusove rokopise sta se pripravljena celo dvobojevati, vendar jih je genialni fizik že uničil. Kolegoma fizikoma skuša pojasniti svojo odločitev čim bolj znanstveno – skupaj morajo najti razumno rešitev, saj bi napačen sklep pripeljal do katastrofe. Dokaže jima, da v zunanjem svetu ne bi mogli preprečiti zlorabe njegovih znanstvenih spoznanj. Ker so v znanosti vsi trije trčili ob meje, ki lahko ogrozijo človeštvo, je njihova skupna odgovornost obvarovati svet pred lastnimi spoznanji. Sam se je zato prostovoljno odločil za življenje v norišnici, v imenu osebne odgovornosti se je odrekel slavi, denarju in celo ljubezni. Sestro Moniko je ubil, da ne bi sprožil še strašnejše morije. Deloval je v imenu odgovornosti do človeštva, zato se je odrekel znanosti. Od obeh kolegov pričakuje enako moralno odločitev. Vsi trije morajo ostati v norišnici, da svet ne bo postal norišnica; le tako bodo njihovi umori dobili moralno opravičilo, le tako bodo lahko ostali svobodni;

(Maks se lahko izpove tudi Kantorju, Möbius pa Moniki, vendar ta utemeljitev ne more biti povsem ustrezna.)

8 točk

- C** primerjati dramski osebi, ki onemogočita njuno etično delovanje;

do 8 točk

za **primerjavo** dramskih oseb, ki onemogočita njuno etično delovanje, npr.: Kantorja in gospodično doktorico Mathilde von Zahnd družni brezobzirna volja do moči. Toda v nasprotju s von Zahndovo, ki je zadnja potomka mogočne družine gospodarstvenikov, politikov in vojščakov, je Kantor začel iz nič, njegova žena je bila dekla. Počasi in načrtno je z zločinom in s prevarami kopičil bogastvo. Ubil je svojega bratranca in na boben spraval pol vasi. Na Betajnovi je Kantor pravi kralj, a mu kraljestvo postaja premajhno, zato mora naprej, do politične moči. Svojo prevlado gradi bodisi na zastraševanju bodisi si pomaga s podkupovanjem. V nasprotju z njim deluje doktorica von Zhand kot prefinjena znanstvenica in skrbna ter ljubezniva zdravnica, celo dobrotnica. Je grbasta devica, brez otrok, zato se zdi, da vse sile posveča bolnikom. Kantor pa je družinski oče, ki kljub svoji grobosti in surovosti ljubi svoje otroke, s sinovoma se igra, hči Francka se mu smili. Pri von Zhandovi ne čutimo glasu vesti, Kantorja pa njegov greh teži, prav zaradi tega hoče spraviti Nino v samostan. Ker Maks postane njegova živa vest, se ga mora znebiti, a po umoru postane glas njegove vesti tako močan, da se je za notranji mir pripravljen odreči celo svojemu kraljestvu. Toda ko družba ne sprejme njegovega priznanja, nima več nobenih moralnih ozirov: »Kdor hoče naprej, mora naprej, mora brcniti v stran vsak kamen, ki mu je na poti« Mathilde von Zahnd pa je duševna bolnica, ki je bolešno ambiciozna. S svojim trustom želi osvojiti dežele in kontinente. Pridobiti hoče popolno oblast nad svetom in pri tem izrabi fizike kot vodljive avtomate. Podobno kot Kantorjev zločin bo tudi njen ostal v družbi nerazkrit; tudi če bi glas fizikov prodril v svet, jim ne bi nihče verjel, saj so za javnost le nevarni norci;

(do 4 točke)

za oznaki brez primerjave;

8 točk

- Č** komentirati, sporočilo katere od dram je srhljivejše;

do 6 točk

za poglobljen **komentar**, sporočilo katere od dram je srhljivejše;

(do 3 točke)

za skromen komentar.

6 točk

POZOR!

- Ocenjevanje nalog z **manj kot 600 besedami**:
 - vsebina*: točke dodajamo po točkovniku,
 - jezik*: število možnih točk za jezikovno pravilnost, slog in zgradbo ustrezno znižujemo, in sicer:

Število besed	Jezik. p.	Slog	Zgradba
600–450	6	5	5
449–300	4	4	4
299–150	2	2	1
pod 150	1	1	0

- Pisanje imen: Krnec, Krneca/Krnca
Möbius/Moebius

RAZLAGALNI/INTERPRETATIVNI ESEJ

POZOR!

- Ocenjevanje nalog z **manj kot 600 besedami**:
 - a) *vsebina*: točke dodajamo po točkovniku,
 - b) *jezik*: število možnih točk za jezikovno pravilnost, slog in zgradbo ustrezno znižujemo, in sicer:

Število besed	Jezik. p.	Slog	Zgradba
600–450	6	3	2
449–300	4	2	2
299–150	2	1	0
pod 150	1	1	0

Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi (odlomek)

Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007. 96–99.

V eseju je kandidat skušal

A umestiti odlomek v celotno dramsko dogajanje;

do 3 točke

za **umestitev** odlomka v celotno dramsko dogajanje, npr.: Dogodek v odlomku se zgodi po Kantorjevem uboju Maksa Krneca. Študent ga v trenutku nepazljivosti razkrinka. Kantor ga hoče najprej podkupiti, a je Maks neizprosno v svoji želji razkriti njegova nečedna dejanja v javnosti. Kantor se zato odloči, da se ga bo znebil, saj mu pomeni oviro na poti do politične zmage. Kantor umor kasneje prizna, a ker mu sodnik ne verjame, spet prevzame vlogo brezsrčnega in mogočnega kralja Betajnovca, ki mirno gleda, da namesto njega obtožijo nedolžnega človeka;

3 točke

B poiskati sredstva, s katerimi avtor stopnjuje napetost v odlomku;

do 6 točk

za **sredstva**, s katerimi avtor stopnjuje napetost, npr.: Na začetku odlomka ustvari avtor napetost s simbolno igro luči in teme, kar povzroči v dramskih osebah tesnobo in strah. Napetost se stopnjuje z dialogom, zgrajenim iz kratkih replik. Te so sestavljene iz vzključnih in vprašalnih povedi, ki učinkujejo odsekano. Vrh pa napetost doseže v pogovoru med Hano in Kantorjem, kar se v njunih replikah kaže v zamolkih, označenih s tropičjem. Iz didaskalij pa se razodeva paleta občutij in čustev, ki prav tako stopnjujejo napetost: onemelost v strahu, jok, brutalnost, hladnost, grobost;

6 točk

C poiskati dramski osebi, ki imata poleg Kantorja v odlomku tudi pomembno vlogo, in primerjati njuno vlogo v odlomku z vlogo v celotni drami;

do 4 + do 4 točke

za **poimenovanje dveh dramskih oseb in primerjavo njune vloge v odlomku z vlogo v celotni drami**, npr.: Poleg Kantorja imata v odlomku pomembno vlogo tudi njegova žena Hana in sin Francelj. Franceljna v drami spoznamo kot razposajenega, nagajivega in neustrašnega fantiča. Je Kantorjev ljubljeneček, z očetom se rad v igri pretepa, zaupa mu in ga ima rad. V odlomku pa je sprva preplašen otrok, ki intuitivno sluti nekaj strašnega. Kot da bi umor zaznamoval vse, tudi nedolžne. Na koncu odlomka pa je Francelj razočaran, saj se mu z očetovo lažjo, da je imel v roki palico in ne puške, razblini idealna podoba vzornika. Razočaranje je toliko večje, ker oče v laž prisili tudi njega. Hana je v drami preprosta, plaha, neodločna in tiha delavna žena, ki je možu povsem pokorna. Tudi v odlomku je sprva v vlogi preplašene in skrušene žene, a se ob moževem prihodu spremeni v odločno mater, ki brani pred Kantorjem svoje otroke, saj noče, da bi se njegov zločin dotaknil tudi njih. Zbere celo pogum in mu v obraz pove, da ve, kaj je storil;

(do 2 + do 2 točki)

za **predstavitve brez primerjave**;

8 točk

Č ponazoriti zgradbo odlomka in jo razložiti;

do 5 + do 5 točk

za **ponazoritev** in **razlago** zgradbe odlomka, npr.: Zgradba odlomka je zaokrožena, saj začutimo na začetku mrakobno razpoloženje in napetost, ki se skozi dialog stopnjuje, na koncu pa se dogajanje umiri. V zasnovi odlomka, ki je prežet s strahom in tesnobo, Francelj, Francka in Hana slutijo, da se dogaja nekaj strašnega. Dogajanje se sproži, ko se Francka zdrzne ob poku, takoj za tem se na sceni pojavita Hana in Kantor, ki sta nosilca dramskega dogajanja v odlomku. Z njunim prihodom se zaplet stopnjuje. Lahko bi rekli, da predstavlja pogovor med njima vrh odlomka. Hana je prvič v drami v pogovoru z možem enakopravna, v tem odlomku je moralno močnejša od moža, zato se mu upa postaviti po robu. Oba vesta, o čem govorita, a tega ne poimenujeta. Ko Hana Kantorju naravnost pove, da je ubil nedolžnega človeka, in ga roti, naj se je s svojo umazano roko ne dotika, se zgodi preobrat, saj ima od tod naprej glavno besedo Kantor. V razpletu dogajanja trdo in hladno zaukaže ženi, da ne sme nikomur nič izdati, češ da sta bila v času umora "gori v sobi in sta se pripravljala spat", sina Franceljna pa surovo prepričuje, da je v očetovih rokah videl palico in ne puške. Razsnova odlomka je v zadnjih didaskalijah, ki kažejo Kantorja osamljenega, naslonjenega z glavo na rob mize. Tu se dogajanje umiri, a zlovešče napoveduje razplet celotne drame;
(Zgradbo lahko kandidat ponazori tudi drugače, npr. s stopnjevanjem napetosti med dramskimi osebami ...)

10 točk

D pojasniti, ali bi lahko zadnje didaskalije v odlomku povezali z nadaljnjim Kantorjevim ravnanjem, in ovrednotiti Kantorjev bivanjski položaj na koncu drame;

do 4 + do 4 točke

za **pojasnitev**, ali bi zadnje didaskalije v odlomku lahko povezali z nadaljnjim Kantorjevim ravnanjem, in **ovrednotenje** Kantorjevega bivanjskega položaja na koncu drame, npr.: Menim, da zadnje didaskalije simbolno pokažejo na Kantorjevo osamljenost in to, da bo svojo pot nadaljeval sam. Drža njegovega telesa izraža utrujenost, sklonjena glava skrb in obžalovanje. Kantor se zares kesa in boli ga tudi, da se je vsa družina odvrnila od njega. Ve, da si njihovo ponovno naklonjenost lahko pridobi le tako, da prizna umor. To tudi stori, a ker mu sodnik ne verjame, saj je vendar kralj na Betajnovi, se zave, da je v očeh družbe še vedno vsemogočni, nedotakljivi Kantor, zato mu za naklonjenost družine v hipu ni več mar. Kantorjev ...

8 točk